

KUPÁN ÁRPÁD

Szubjektív emlékezés Jakó Zsigmondra

Ez év szeptemberében lesz száz esztendeje, hogy Biharfélégyházán megszületett Jakó Zsigmond történész, egyetemi professzor, a Magyar Tudományos Akadémia és a Román Akadémia tiszteletbeli tagja, a középkori magyar történelem alapos kutatója és feldolgozója, ismertetője. Sikerekben gazdag életpályája nem csupán szakmai körökben ismert és elismert, hanem a múltunk iránt érdeklődők is tudnak róla, különösen itt Biharországban. Első nagy jelentőségű műve *Bihar megye a török pusztítás előtt* címmel jelent meg 1941-ben Budapesten, ahol egyetemi tanulmányait végezte, majd gyakornokként a Magyar Országos Levéltárban dolgozott. 1942-től a Kolozsvári Tudományegyetem tanársegédje, 1947-től egyetemi tanára volt 1981-ig, nyugdíjba vonulásáig. Már 1940-ben doktorált Budapesten, 1960-ban doktor docens lett Bukarestben. Számos kitüntetésben részesült: Pro cultura hungarica (1991), Kemény Zsigmond-díj (1995), Kriterion koszorú (1995), Szécsenyi-díj (1996), a bécsi Collegium Hungaricum díja (1938).

1990–1995 között az Erdélyi Magyar Múzeum-Egyesület elnöke, 1990-től a Magyar Történészek Világszövetségének elnöke és a Magyar Történelmi Társaság tiszteletbeli tagja volt haláláig.

A kerek évfordulót idén szeptemberben megemlékezés-sorozattal fogják megünnepelni. Ez Budapestről indul, Kolozsváron, majd szülőhelyén, Biharfélégyházán és gyermekkorának másik helyszínén, Micskén folytatódik, és feltehetően Nagyváradon fejeződik be.

E sorok írójának megadatott az a megtiszteltetés, hogy nem csupán tanítványa lehettem, hanem közvetlen emberi – némi túlzással mondhatnám: szakmai – kapcsolatba kerülhettem

KUPÁN ÁRPÁD (1938, Dobra) történész, érdekes tanár. Kolozsváron szerzett történelemtanári diplomát 1958-ban, tanított Zetelakán, Kárászteleken, Mezőtelegden, volt levéltáros, vezetett diákszínjátékos kört, helytörténeti kutatásokat folytatott. Mezőtelegd társmonográfusa, többkötetes ismeretterjesztő közíró, Nagyváradon él. 2009-ben Magyar Kultúráért Díjjal tüntették ki.

a mindenki által nagyra becsült professzorral. Megtapasztalhattam nem csupán szakmai nagyságát, hanem mélységes humanizmusát, segítőkészségét is, és nem utolsósorban rendkívüli elkötelezettségét kulturális örökségünk megőrzése és továbbfejlesztése iránt.

A régi kolozsvári Farkas utcai volt református kollégium könyvtárában gyakran találkoztunk, mivel történelem szakos hallgatóként szabad időmben ott olvastam a régi, történelmi

tárgyú szakkönyveket. Az akkori Bolyai Tudományegyetemen működött egy diák tudományos kör, s annak tagja voltam. 1957 áprilisában évfolyamtársammal, Messzer Lászlóval együtt meghívást kaptunk a Tudományos Diákkörök országos találkozájára, amelynek a iași-i Alexandru Ioan Cuza Egyetem adott otthont. Itt az 1789-es francia forradalom erdélyi visszhangját tárgyaló dolgozatunkkal, amely levéltári kutatások alapján készült, első díjat nyertünk.

Feltehetően ez is hozzájárult ahhoz, hogy Jakó professzor felfigyelt reám és megpróbálta úgy irányítani érdeklődésemet, hogy az egyetem elvégzése után az akkor éppen szervezés alatt álló akadémiai-dokumentációs könyvtárak valamelyikébe kérjem kinevezésemet. 1957 nyarán magával vitt a székelyudvarhelyi Pedagógiai Líceum könyvtárába, ahol a kötelező szakmai gyakorlatot az ő irányítása alatt végeztem. Ennek a könyvtárnak igen értékes régi könyvgyűjteménye volt; ezt rendbe téve, katalogizálva, a tervek szerint szintén dokumentációs könyvtárrá nyilvánították volna.

Jakó professzor engem szemelt ki ennek a könyvtárnak a vezetésére, de az akkor életbe lépett új rendelkezés szerint minden végzősnek a születési helye, illetve állandó lakhelye szerinti tartományba kellett jelentkeznie és az illető tartomány tanfelügyelősége nevezte ki. Ekkor kezdődött el az évekig tartó huzavona, melynek során tizenkét levelet kaptam Jakó professzortól. Ezeknek a leveleknek a nyilvánosság elé tárását azért tartom szükségesnek, mert belőlük megismerhetők a tudós professzornak azok a nemes jellemvonásai, amelyeket a bevezetőben említettem. Ugyanakkor a múlt század utolsó harmadának minden kor-, pontosabban kórképe is kiolvasható belőlük. Jakó Zsigmond professzor azonban mindvégig ember maradt az embertelenségben. Mikor az új rendelkezésről értesítettem a professzoromat, az alábbi válaszlevelet kaptam tőle:

Kolozsvárott, 1958. júl. 21. – Mikó u. 18.

Kedves Barátom!

Udvarhelyre kerülésének útját igyekeztem egyeztetni és remélem, hogy végül – egy csomó akadály leküzdése után – révbe fog jutni. A továbbiakban az első szükséges lépés, hogy Magát az Autonóm Tartomány rendelkezése alá osszuk be. Erre azonban az egyetemnek is csak akkor van módja, ha a tartomány kifejezetten kéri a

Maga odahelyezését. Ebben a dologban egyidejűleg írok Vásárhelyre az illetékeseknek. Remélem, módjuk van ilyen kérés előterjesztésére. Ha ez megtörtént, akkor lehet mozgatni a dolgot.

Július 24-én utazom újból Udvarhelyre, és akkor megint beszélek a Maga dolgában a rajonnál. [...] Pihenjen jól és kísérelje állandó figyelemmel dolgának alakulását. Magának mindenképpen Udvarhelyre kell kerülnie és ott felkészülnie igazán a könyvtárosi pályára.

Szívélyesen köszönti kész híve –

Jakó Zsigmond

Igen érdekes és a korra jellemző az a mód, ahogy az akkori, a párt irányítása alatt álló Tanügyi Osztály ügyemben eljár. Miután Nagybánya tartományból átengedtek a Maros Magyar Autonóm Tartományba, jelentkeztem Udvarhelyen, hogy megkaphassam az óhajtott könyvtárosi állást. Azzal fogadtak, hogy egyelőre a könyvtár átminősítését nem hagyta jóvá a minisztérium, így tanárként kell dolgoznom. Kineveztek az Udvarhelyhez közeli Agyagfalvára, ahonnan szabadidőmben bejárhatok a könyvtárba, s foglalkozhatom a régi könyvanyag rendezésével.

Ez viszont nem tartott sokáig, mert valaki felfigyelt arra, hogy református papgyerek vagyok, és mivel ez a falu református többségű, fennáll az a veszély, hogy az ottani lelkésszel összeesküvést szervezünk a demokratikus rendszer ellen. Így alig egy hét után átirányítottak a színekatolikus lakosságú Zetelakára. Ott viszont már volt történelemtanár, ezért tovább küldtek Zeteváraljára, ahol akkor

indult felső tagozat egy ötödik osztállyal, és minden tantárgyat ketten tanítottunk egy kolléganővel, aki érettségi után kapott oda kinevezést helyettes tanárként.

Elkeseredettségemben Bodor András dékánhoz fordultam levélben. A dékán válaszában igyekezett megnyugtatni. Jakó professzor viszont egy hosszabb levélben látott el bölcs tanácsokkal. Ezt idézem:

Kedves Barátom!

A Dékán elvtárs megmutatta levelét, melyben beszámolt sorsának alakulásáról. Tudhatja, mennyire érdekel a sorsa, és milyen sokat várok Magától, és ez készítt e sorok megírására.

Jól tudom, hogy Magának segítségre lenne szüksége és primitív körülményei között talán fellengős, üres szavaknak tűnnek azok, amelyekkel én most Maga mellé tudok állni. Csupán a saját magam által megjárt útra hivatkozhatom annak bizonyítására, hogy e szavak (bár valóban csupán szavak) nagyon őszinték, komolyak, és hogy a legnehezebb helyzetben is érdemes ezekre a hangokra hallgatni.

Megértem lázadozását a méltatlan beosztás miatt, mégis arra kérem, ne veszítse el sem a munkakedvét, sem pedig önbizalmát. Sok az a munka, amit új beosztása Magára ró, de Magának megvan a tehetsége, képessége annak elvégzéséhez. Nem eszik a kását olyan forrón, mint ahogyan főzik. Ne ijedjen meg feladataitól, hanem vágjon bátran neki. Barátkozzék össze kollégáival, becsülje meg az ő helytállásukat, és azok megmutatják Magának az utat-módot, ahogyan ott eleget tehet kötelességeinek. Ne feledje, most ez alatt az év alatt meg kell szerezze azt az erkölcsi tőkét, amellyel semlegesítheti a származásával szembeni előítéletet. Nem hiszem, hogy a rajonnál különösen rosszindulattal kezelték volna a Maga elhelyezésének kérdését, csupán az idő volt nehéz. A papgyermeket ugyanis a legtöbb helyen egyáltalában nem helyezték el. Ezért gondolom, hogy a Dékán elvtárs aligha interveniálhat most a Maga áthelyezése érdekében. Ez azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy Magára hagyjuk, hogy nem harcolunk Magáért. Nem személyről, hanem ügyről van a Maga esetében szó, és annak megoldására vissza kell térnünk, amikor az idő alkalmas lesz. Tekintse úgy ezeket a hónapokat, hogy most kell bebizonyítsa a helyi hatóságoknak azt, amit mi már tudunk, hogy maga a szocializmus építésére alkalmas, tehetséges munkaerő, akit nem lehet az uniformis megoldások kategóriájában elintézni. E próbaéveteltele után aztán mi is másként harcolhatunk Magáért még

*abban az esetben is, ha a Magát sújtó intézkedés nem kerülne revízió alá. A fő, hogy megfogadta tanácsunkat és visszament Udvarhely-székre, alkalmasabb időben tehát könnyebben révbe lehet majd juttatni. Ismétlem, legyen nyugodt, minden lehető el fogunk követni, hogy Maga ne kallódjék el, hanem ott dolgozhassék, ahol a legtöbb hasznot hajthatja az Országnek. Legyen nyugodt, hogy ha megmutatja az ottaniaknak is, hogy kemény fából van faragva, kérését sikerül egyéni elbírálás alá vonatni. Most azonban ne engedje elhatalmasodni magán a számkivetettség hangulatát, hanem dolgozzék lehetőleg jókedvvel. Ha könnyvre lesz szüksége, írja meg. Ha kell, hát tanulja meg együtt a gyermekekkel a matematikát, mutassa meg, hogy van virtus Magában, akárhová is tegyék. Télen meg sportoljon és örvendjen annak, hogy fiatal, egészséges. Próbaidőn van, nem pedig büntetőtáborban. Mi most is munkatársnak tekintjük Magát, akivel előbb vagy utóbb, de bizonyosan együtt fogunk dolgozni. Ismétlem, ne veszítse el a kedvét, hanem harcoljon bátran azért, hogy élethivatásához juthasson. És ne feledje a régi bölcs mondást: *Sub pondere crescit palma!* Eredményes munkát kíván és szívélyesen üdvözli őszinte híve*

Jakó Zsigmond

Alig egy héttel később újabb fordulat állott be. Egy szatmári kollégámtól megtudtam, hogy egykori iskolavárosomban is dokumentációs könyvtárat terveznek létrehozni. Ekkor újabb levélben fordultam Jakó professzorhoz, tanácsát kérve ez ügyben. Ő gyors és határozott választ küldött 1958. október 31-én:

Kedves Barátom!

Sietek válaszolni levelére. A szatmári pályázásának kérdését megbeszéltem a Dékán elvtárssal [Bodor András]. Balog elvtárssal [Balog Edgár szintén kedvenc tanárom volt] nem tudtam beszélni már néhány nap óta, s a választ nem akarom tovább halogatni. A múlt héten azonban éppen a szatmári könyvtárral kapcsolatban szó esett Magáról is, és így ismerem Balog elvtárs álláspontját. Sajnos sem a Dékán, sem pedig Balog elvtárs nem gondolja, hogy az adott körülmények között a kinevezésnél eltekinténe a származásától. Gruia olyan formában utasította vissza Balog elvtársat a Maga kérvényével kapcsolatosan annak idején, hogy döntő irányváltozás bekövetkezte előtt aligha vállalkozhatik újból a Maga kinevezésének előhozatalára. [...] Persze ez a mi megítélésünk, és Maga ennek ellenére megpályázhhatja Szatmárt. Én a magam részéről szívesen adok Magának ajánló sorokat, s gondolom, hogy Balog elvtárs is hajlandó lesz erre. Nem tudom azonban, hogy pályázati kérését nem szolgálati úton kell-e előterjeszse és nem kell-e csatolni a rajon véleményezését is. Ebben az esetben ugyanis kiteheti Magát éppen a Maga helyzetében egyáltalán nem kívánatos veszélynek. Bármiképp cselekedjék is, arra nagyon vigyázzon, hogy két szék között a pad alatt ne hagyják. Ha én Maga helyében volnék, bármilyen fájdalmas is legyen ez, tudomásul venném, hogy rajtam teljesen kívülálló okok miatt egyelőre versenyképtelenné váltam, és igyekeznék ott kivárni vagy a minősítési szempontok megváltozását, vagy pedig az egyéni elbíraltatásom kiérdemelését, ahova a sors vezetett. Az a legfontosabb, hogy kenyér van a kezében, és hogy fiatal. Dolgozzék becsületesen ott, ahová állították, életének alakulása úgysem Zetelakán fog eldőlni. Maga értékes ember, és a társadalmunknak szüksége van olyan szolgálatokra, amilyenekre Maga képes. Ez a szükséglet előbb vagy utóbb meghozza a Maga ügyének egyéni úton való elbíraltatását. Ehhez azonban az szükséges, hogy azon a munkahelyen, ahová állították, megmutassa, hogy jobb fából van faragva, mint más. Magának jelenleg nem meghátrálnia kell, vagy az orrát lógatnia, hanem bátran szembenéznie azokkal a realitásokkal, amelyek elől úgysem szökhet meg sehova.

Ami az ottani önképzését illeti, legjobbnak azt látnám, ha általános kultúráját és történelmi szakkultúráját mélyítene. Ilyen helyen a legjobb az estét könyvek közt eltölteni. Udvarhelyről kaphat régebbi és újabb szakkönyveket is. A magyar és erdélyi történelem szakirodalmában általában igyekezzék tájékozódni, mert az egyetemen ehhez alig volt módjuk. A múzeumba érkező

szakfolyóiratokon keresztül pedig a jelen eredményeivel tartson lépést. Ott legfeljebb néprajzi problémákkal foglalkozhatik. Esetleg valami ilyen munkát a múzeum érdekében, hogy Ferencziék is szívesebben lássák el Magát könyvekkel. Ismétlem, ne engedje Magán eluralkodni a zsákutcába került embernek a kilátástalanságát, mert jelenlegi munkaköre átmenet, és ha bátran kitart, akkor mégis eljut az életpályájának választott könyvtárossághoz. Belső egyensúlyának kiépítését és jó munkát kíván, szívélyesen köszönti kész híve:

Jakó Zsigmond

A következő, 1959–1960-as tanév előtt, még 1959. július 18-án újabb levelet kaptam professzoromtól.

Kedves Barátom!

Július 8-iki levelére csak most, hazaérkezésem után válaszolhatok. Édesanyám mondotta, hogy járt itt is. Nagyon sajnálom, hogy mind Udvarhelyen, mind pedig itt elvettük egymást. Rátérve kérésére, a következőket közölhetem. Alberttel [az akkori Udvarhely rajoni főtanfelügyelővel, aki szintén történelem szakos tanár volt, és előttem két évvel végzett a Bolyain] még levelének vétele előtt beszéltem, és abban állapodtunk meg, hogy minden lehető megtesz helyzetének javítására. Levelének érkezése után újból beszéltem vele, és kértem, nézzen utána az elődjéhez beadott kérésének. Albert valószínűleg látja, hogy elődje tájékozatlan volt a vezetőségnek e kérdésben elfoglalt álláspontja felől, s ezért biztathatta Magát a könyvtárossággal. Oda való átosztása azonban egyelőre aligha fog sikerülni.

Ezt a véleményét én is kénytelen voltam osztani és vele együtt vallani, hogy aki lassan jár, tovább ér. Szó van különben arról is, hogy Dankanits Ádámot, az enyedi kollégiumi könyvtár vezetőjét vinnék be az udvarhelyi könyvtárba átmenetileg. Dankanits ugyanis előbb-utóbb Marosvásárhelyre kerül át, és akkor könnyebb lesz Magát az ő helyére betenni. Ismétlem, Albert a könyvtárba való beosztásának a gondolatát sem hátrította el kerekén, de jelenleg nem sok reményt lát erre. A fontosnak magam, szélesebb perspektívában nézve a Maga jövőjét, azt láttam, hogy kerüljön Udvarhely közelébe, hogy kiépíthesse kapcsolatait a könyvtárral, és aztán jövőre vagy azutánra belenőjön végleges hivatásába. Albert megígérte, hogy a leghatározottabban fog törekedni arra, hogy Magát Farkaslakára osszák be. A kádertervbe már így is van előterjesztve. Remélhetőleg a Végrehajtó Bizottságon is így fog keresztülmenni. Farkaslaka – mint bizonyára tudja – Udvarhelytől kb. 8 kilométerre van. Aszfaltozott útköti össze a várossal, ha vásárol egy kerékpárt, igazán percek alatt bejuthat a könyvtárba. Tudom, Maga mindezt kevésnek érzi, pedig – ha ezt sikerül elérni – nagy lépést tettünk előre, hogy Maga oda kerüljön, ahová szántuk. Lehet, hogy a Dankanits-féle kombinációból nem lesz semmi. De akár lesz, akár nem, ne feledje, Maga a végleges várományosa az udvarhelyi kollégiumi könyvtárosságnak. Ebben teljes egyetértésben vagyunk Alberttel, s remélem, az ő működése idején sikerül Magát véglegesen révbe juttatni. Ne arra gondoljon tehát, hogy újabb esztendőre kérek kitartást és türelmet Magától, hanem arra, hogy egy lépéssel mégis közelebb jutott végcéljához, megjavultak élet- és munkakörülményei, s hogy várunk Magától mint akinek több талантadatott, és minden lehető el is követünk Magáért. Most csak ennyi látszik keresztülvihetőnek. A bizalmatlanság felhőjének eloszlatásához azonban ez is egy fontos lépés. Magán áll, hogy további becsületes munkájával esetleg már jövőre eljusson oda, hogy kérésének elbírálásánál már csak Magát és munkáját lás-sák. Albert éppen olyan kedves tanítványom volt, mint Maga, gyakornoknak is akartam magam mellé, igyekeztem őt is levéltári beosztásba juttatni stb. megértőbb, jobb indulatú főnököt tehát Maga nem is remélhetne. Türelmem, kitartás és bizalom tehát továbbra is.

Jó vakációt kíván és szívélyesen köszönti őszinte híve

Jakó Zsigmond

P. S.

Információimat kezelje bizalmasan.

Magam szeretnék most szabadságra menni egészen aug. 15-20-ig, nagyon örvendenék azonban, ha visszautazása előtt találkozhatnánk személyesen is.

Erre a találkozásra sajnos nem került sor különböző váratlan akadályok miatt.

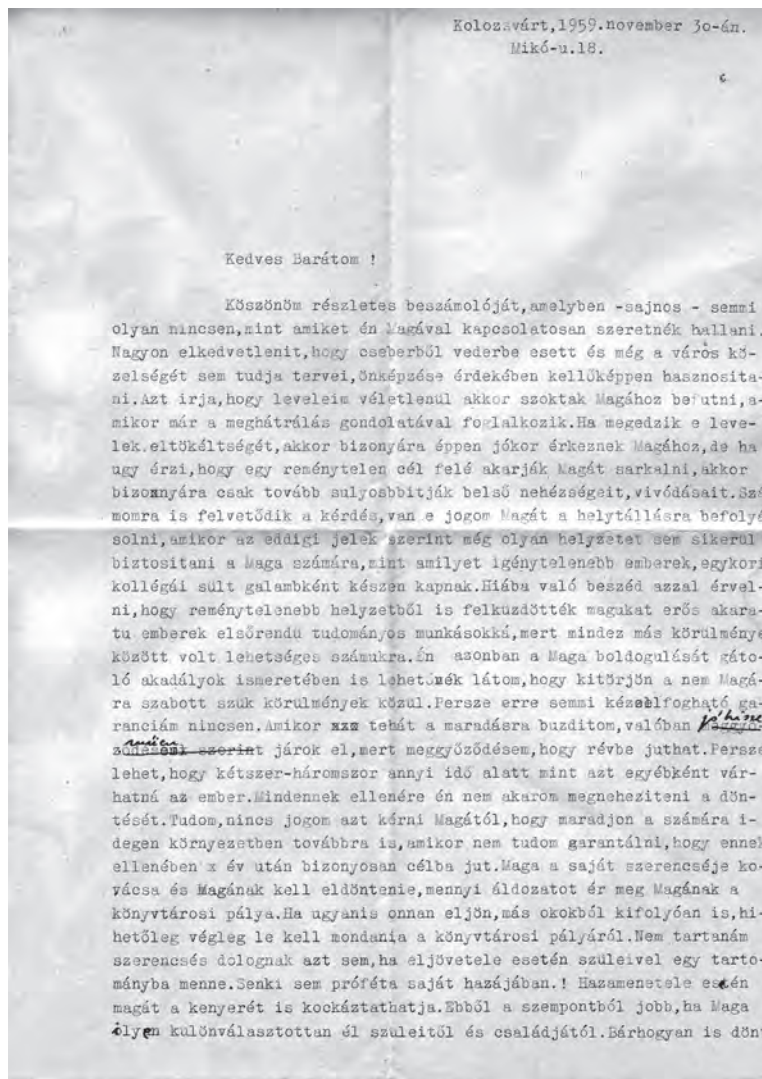
Az 1959–1960-as tanévet azonban Farkaslaka helyett Fenyéden kezdtem, rajtam kívülálló okok miatt. Fenyéd először még előnyösebbnek is tűnt, mert közelebb volt Udvarhelyhez. Azonban hamar kiderült, hogy cseberből vederbe estem, s jóformán csak kevéssel javult a helyzetem. Ugyanis Fenyéden az igazgató is történelem szakos volt, s előtte az akkori munkásfakultásról került az egyetemre. Ez a tény csak nehezítette a helyzetemet, mert az igazgató a történelemórákat magának tartotta meg, és én újból minden más tantárgyat kellett tanítsak, és reám szóta a kultúr munka szervezését, végzését is. Így alig maradt időm, hogy bejárjak a könyvtárba és elvégezzem a Jakó professzortól kapott feladatokat. Mikor erről beszámoltam nagynevű és nagy-lelkű mentoromnak, az alábbi választ kaptam.

Kolozsvárt, 1959. nov. 10-én – Mikó u. 18. Kedves Barátom!

Bocsásson meg, hogy szeptemberben írt levelére mindeddig nem válaszoltam. Az elfoglaltságon kívül sok más oka is volt hallgatásomnak. Hallgatásom azonban nem jelentette, hogy elfeledkeztem Magáról. Sokat gondoltam Magára, de – bevallom – az a tudat, hogy teljesen tehetetlen vagyok, s csak erőtlen szavak-

kal lehetnék segítségére, nem nagyon lelkesített az írásra. Dankanits azonban hűségesen beszámolt találkozásainkkor a helyzetről kapott információkról. Különben „vigasztalásul”! Bizonyára tudja, hogy Dankanitsnak sem sikerült a kolozsvári terve. Teljesen tájékozatlan nőket helyeztek ki a megürült helyekre.

Hallom, hogy cseberből vederbe esett, és megint teljes idejét igénybe veszi az iskola és a tömegmunka. Érdekelne, hogy végül is mi minden szakadt a nyakába. Bizony gyenge eredmény, hogy most már hat kilométerre van az udvarhelyi könyvtártól, ha nem tud oda bejárni rendszeresen. Valóban nem sokat ér a vigasztalás, hogy remélhetőleg jövőre a beosztását is sikerül úgy alakítania,

hogy hozzájuthasson végre szórakozásként ahhoz a munkához, amit szeret és hivatásának érez. Egy kicsit neheztelenk Albertre, hogy az eredeti terven változtatott anélkül, hogy előzőleg komoly formában tájékozódott volna, akár nálam is, a Magával kapcsolatosan elindított híresztelést illetően. Ezt, ha lemegyek Udvarhelyre, tudomására is akarom hozni, és már most jó előre tisztázni szeretném a Magával kapcsolatos jövő esztendői lehetőségeket – ha ugyan akkor még ő lesz azon a munkahelyen. Örvendenek, ha kedvére való kombinációk felől tájékoztatna. Persze, ha lejutok Udvarhelyre, akkor Magát is meglátogatnám nomadizálásának ezen az új állomáshelyén. Úgy látszik, a zsidóknak könnyebb volt bejutni az ígért földjére, mint Magának egy könyvtári munkahelyre.

Búcsúzóul csak azt szeretném kérni, hogy ne engedje magán úrrá lenni az „úgyis mindegy” hangulatot, ne engedje ellobbanni a lángot, ami nélkül nincs érdemes emberi élet gondolkozó fő számára, és meg ne keseredjék, savanyodjék mint ember. Ismét ajánlom a sportot, mint a lelki ellenállás edzőjét, szíves figyelmébe.

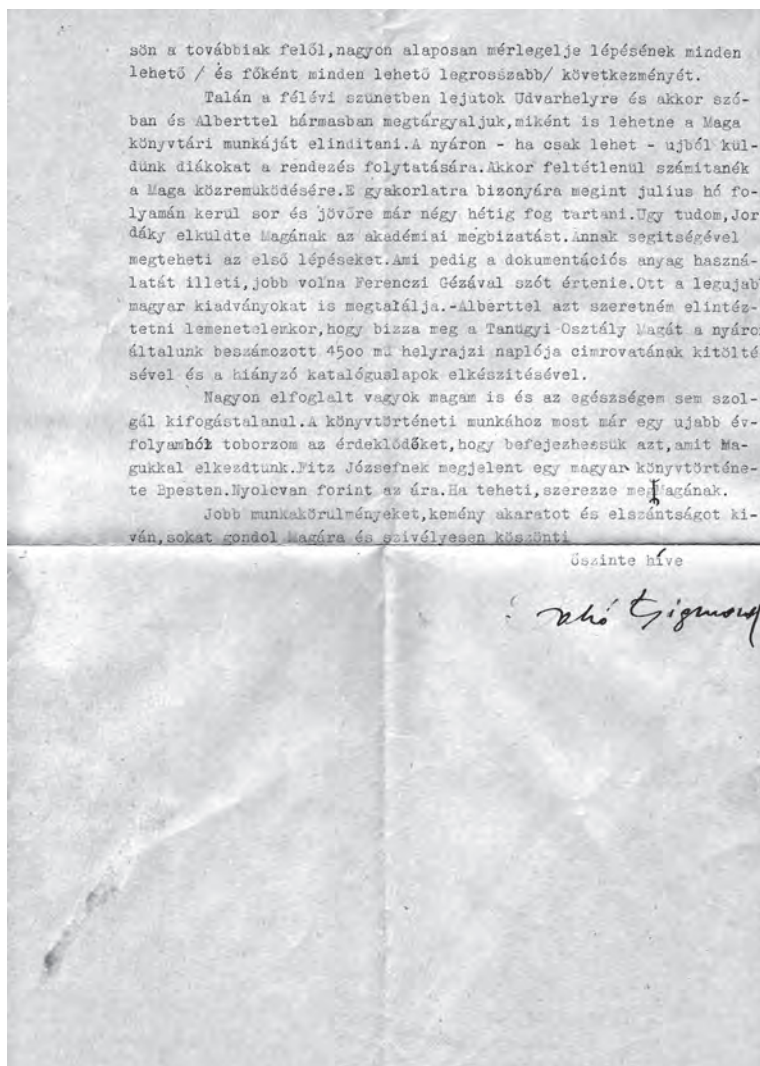
Híradásait várja és változatlan figyelemmel kíséri sorsának alakulását, őszinte híve

Jakó Zsigmond

1959. november 30-i dátummal újabb levéllel buzdított kitartásra, és igen bölcs tanácsokkal is igyekezett segítségemre lenni.

Kedves Barátom!

Köszönöm részletes beszámolóját, amelyben – sajnos – semmi olyan nin-

csen, mint amiket én Magával kapcsolatosan szeretnék hallani. Nagyon elkedvetlenít, hogy cseberből vederbe esett, és még a város közelségét sem tudja tervei, önképzése érdekében kellőképpen hasznosítani. Azt írja, hogy leveleim véletlenül akkor szoktak Magához befutni, amikor már a meghátrálás gondolatával foglalkozik. Ha megedzik e levelek eltökéltségét, akkor bizonyára éppen jókor érkeznek Magához, de ha úgy érzi, hogy egy reménytelen cél felé akarják Magát sarkallni, akkor bizonyára csak tovább súlyosbítják belső nehézségeit, vívódásait. Számomra is felvetődik a kérdés, van-e jogom Magát a helytállásra befolyásolni, amikor az eddigi jelek szerint még olyan helyzetet sem sike-

rült biztosítani a Maga számára, mint amelyet igénytelenebb emberek, egykori kollégái sült galambként készen kapnak. Hiábavaló beszéd azzal érvelni, hogy reménytelenebb helyzetből is felküzdötték magukat erős akaratú emberek elsőrendű tudományos munkássá, mert mindez más körülmények között volt lehetséges számukra. Én azonban a Maga boldogulását gátoló akadályok ismeretében is lehetők látom, hogy kitörjön a nem Magára szabott szűk körülmények közül. Persze erre semmi kézzelfogható garanciám sincsen. Amikor tehát maradásra buzdítom, valóban jóhiszeműen járok el, mert meggyőződésem, hogy révbé juthat. Persze lehet, hogy kétszer-háromszor annyi idő alatt, mint azt egyébként várhatná az ember. Mindennek ellenére én nem akarom megnehezíteni a döntését, tudom, nincs jogom azt kérni Magától, hogy maradjon a számára idegen környezetben továbbra is, amikor nem tudom garantálni, hogy ennek ellenében X év után bizonyosan célba jut. Maga a saját szerencséjének kovácsa és Magának kell eldöntenie, mennyi áldozatot ér meg Magának a könyvtárosi pálya. Ha ugyanis onnan eljön, más okokból kifolyólag is, hihetőleg végleg le kell mondania a könyvtárosi pályáról. Nem tartanám szerencsés dolognak azt sem, ha eljövetele esetén szüleiivel egy tartományba menne. Senki sem próféta a saját hazájában! Hazamenetele esetén magát a kenyerét is kockáztathatja. Ilyen szempontból jobb, ha Maga ilyen különválasztottan él szüleitől és családjától. Bárhogyan is döntsön a továbbiak felől, nagyon alaposan mérlegelje lépésének minden lehető (és főként minden lehető legrosszabb) következményét.

Talán a félelvi szünetben lejutok Udvarhelyre, és akkor szóban és Alberttel hármásban megtárgyaljuk, miként is lehetne a Maga könyvtári munkáját elindítani. A nyáron – ha csak lehet – újból küldünk diákokat a rendezés folytatására. Akkor feltétlenül számítanék a Maga közreműködésére. E gyakorlatra megint július hó folyamán kerül sor, és jövőre már négy hétig fog tartani. Úgy tudom, Jordáky elküldte Magának az akadémiai megbízatást. Annak segítségével megteheti az első lépéseket. Ami pedig a dokumentációs anyag használatát illeti, jobb volna Ferenczi Gézával szót értenie. Ott a legújabb magyar kiadványokat is megtalálja. Alberttel azt szeretném elintéztetni lemenetelemkor, hogy bízsa meg a Tanügyi Osztály Magát a nyáron általunk beszámozott 4500 mű helyrajzi naplója címvázlatának kitöltésével és a hiányzó katalóguslapok elkészítésével.

Nagyon elfoglalt vagyok magam is, és az egészségem sem szolgál kifogástalanul. A könyvtörténeti munkához most már egy újabb évfolyamból toborzom az érdeklődőket, hogy befejezhessük azt, amit Magukkal elkezdünk.

Fitz Józsefnek megjelent egy magyar könyvtörténete Budapesten. Nyolcvan forint az ára. Ha teheti, szerezze meg magának. Jobb munkakörülményeket, kemény akaratot és elszántságot kívánva, sokat gondol Magára és szívélyesen köszönti őszinte híve

Jakó Zsigmond

1960 áprilisában kaptam újabb levelet nagyra becsült professzoromtól. Ebben a formálódó dokumentációs könyvtárban végzendő feladatokat vázolta. Ugyanakkor felhívta figyelmemet a legújabb szakirodalomra a könyvtár muzeális részének megszervezésére-elrendezésére vonatkozólag. Azt is közölte, hogy erre a feladatra engemet és egy előttem végzett történészt, Hubesz Évát választotta ki, és a segítségünkre a szintén történész Albert Dávid főtanfelügyelő megbízható, szorgalmas diákokat fog mozgósítani. Kétoldalas részletes leveléből csak az utolsó sorokat idézem:

Nagyon örvidenek, ha mégiscsak rájönne megint a könyvtári munka ízére és bedolgozná magát a régi könyvanyagba. Majd megbeszelnénk bizonyos irodalmi feladatokat ezzel az anyaggal kapcsolatban. Szeretném, ha jelenne meg valami a Maga neve alatt. Ki kell nője magát a kérdések ottani specialistájává. S aztán az idő elhozza a kérdések megoldását [...] Jó munkát

kíván és reméli, hogy azért még nem „vénhedett ki” teljesen a könyvtári munkából.

Őszinte híve

Jakó Zsigmond

A következő levelet 1960. június 18-án már Székelyudvarhelyre, a Pedagógiai Líceum könyvtárába címezte a professzor, mivel ekkor a kötelező nyári önkéntes munkát a leendő dokumentációs könyvtárban végeztem. Ebben megint részletes és alapos tájékoztatást adott az elvégzendő feladatokról; ebből is csak a befejező részt idézem.

Magam holnapután indulok a Batthyaneumba, hogy az ottani kutatásaimat elkezdjem. 27-én újból itthon vagyok. Ha nem mehetnék le Udvarhelyre, intézze úgy jövetelét, hogy itt találkozhatunk és beszélhessünk egymással.

Jó munkát kíván és szívélyesen üdvözli őszinte híve

Jakó Zsigmond

Jakó professzor közbenjárására az 1960–1961-es tanévet már Székelyszentléleken folytattam, és így több időm volt bejárni az udvarhelyi könyvtárba és dolgozni a dokumentációs könyvanyag rendezésén.

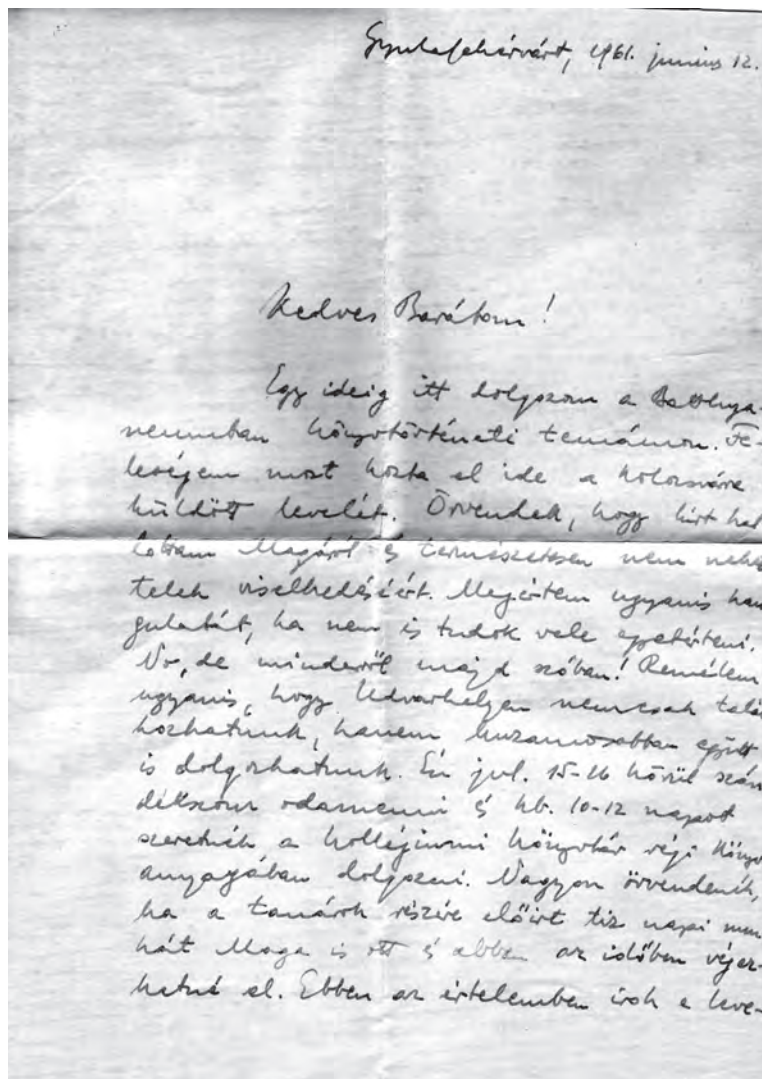
1961. június 12-én Jakó professzortól az alábbi levelet kaptam.

Kedves Barátom!

Egy ideig itt dolgozom a Batthyaneumban könyvtörténeti tanulmányomon. Feleségem most hozta el ide a Kolozsvárra küldött levelét. Örvidenek, hogy hírt hallottam Magáról és természetesen

nem neheztelek viselkedéséért. Megértem ugyanis hangulatát, ha nem is tudok vele egyetérteni. No, de minderről majd szóban! Remélem ugyanis, hogy Udvarhelyen nemcsak találkozhatunk, hanem huzamosabban együtt is dolgozhatunk. Én július 15-16. körül szándékszom odamenni és kb. 10-12 napot szeretnék a kolleziumi könyvtár régi könyvanyagában dolgozni. Nagyon örvendenék, ha a tanárok részére előírt tíznapos nyári önkéntes munkát Maga is ott és abban az időben végezhetné el. Ebben az értelemben írok e levelemmel egyidejűleg Albert Dávidnak. Természetesen, ha Magának már másként alakult a nyári időbeosztása, nyugodtan mondja ezt meg Albertnek, mert neki azt írom,

hogy a Maga utólagos beleegyezésével kérem a könyvtári munkára való beosztását. Azt azonban szeretném, ha legalább néhány órára akár ott, akár pedig Kolozsváron mindenképpen találkozhatnánk. Én előreláthatólag június 19–26., július 6–15. között, valamint augusztus legvégén és szeptember legelején fogok Kolozsvárt tartózkodni.

A könyvek „minősítésével” kapcsolatosan ismerem az udvarhelyiek magatartását. Remélem azonban, hogy a nagyobb pusztításnak mégis sikerült útját állani.

Szívélyesen köszönti és több kitartást kíván

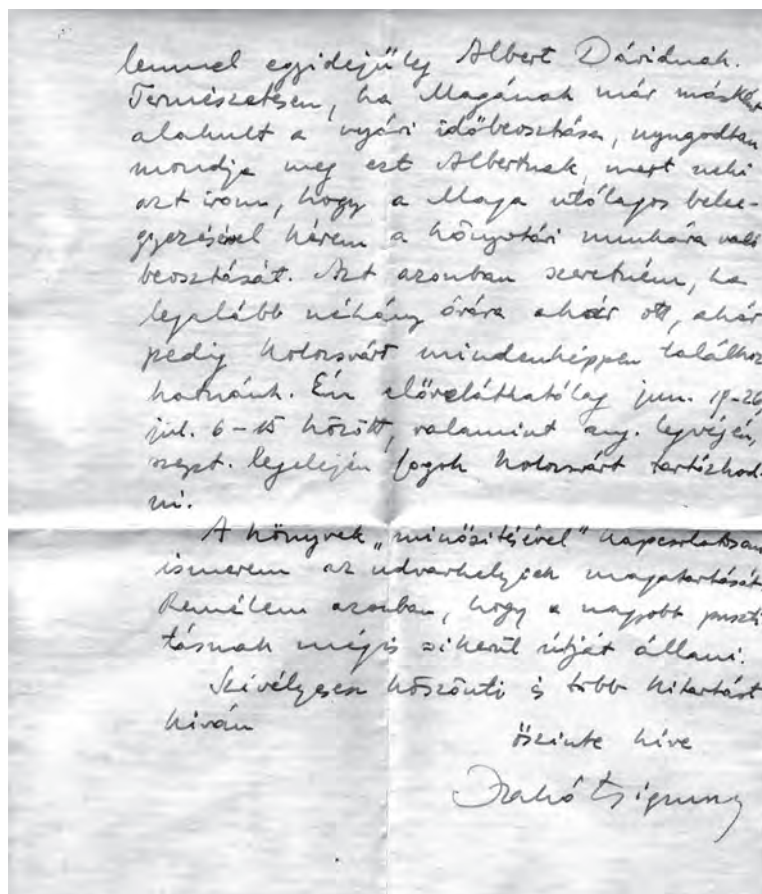
őszinte híve

Jakó Zsigmond

1961 őszen ígéretes fordulatról adott hírt professzorom az alábbi levélben.

Kedves Barátom!

Legutóbbi keltezetlen beszámolóját köszönöm. Éppen bukaresti utam küszöbén futott be, s így mindjárt interveniálhattam Gruianál [bukaresti államtitkár, aki a könyvtárak és múzeumok felelőse volt] az ügyében. Nagyon jóindulattal kezeli személyi kérdését. Most már név szerint ismeri magát, úgy könyvel el személyét, mint akire éppen nekik lenne szükségük az előttük álló, de megfelelő lelkes emberek hiányában szinte megoldhatatlan könyvtári feladatok elvégzéséhez. Fél azonban, hogy önmagát és Magát is támadásnak tenné ki. Ennek ellenére az az érzésem, hogy ügye sokat érlelődött és jó irányba halad. A feladatok és a tények kényszerítő ereje előbb-utóbb megérleli a megoldást. Csak jöjjenek azok a megbeszélte közlések, hogy lehessen ütni tovább is a vasat.

Ami a kérdését illeti, a Gruival való megbeszélés után még fokozottabban én úgy látom, hogy Gyulafehérvárra kellene pályáznia. Azon a ponton esne legkevesebb súllyal a latba származása. Nem akarnék magába felfokozott reményeket éleszteni, de az az érzésem, hogy oda már most megkaphatná a kinevezését. Gruia nagyon komolyan mérlegeli annak lehetőségét, hogy hogyan lehetne az ottani áldatlan személyi viszonyokon, mely előbb-utóbb nemzetközi botrányhoz is vezethet, segíteni. Valóban nem lenne könnyű a helyzete Gyulafehérváron, de olyan anyaggal ismerkedhetne meg, amelyet sehol az országban máshol nem talál. A munkáütem pedig lehetővé tenné a specializálódását. Azt ugyanis a Kolozsvárral való intenzív kapcsolatok útján, hogy úgy mondjam, magánúton kellene megoldania, akárhová neveznék is ki. Különben ne gondolja azt, hogy a Szatmáron vagy Nagybányán szervezendő könyvtárban a specializálódást illetően kedvezőbb személyi körülmények alakul-

hatnak ki, mint Gyulafehérváron. Szóval: adja be a pályázatát a Batthyaneumhoz. Ott ugyanis annyi kényes kérdés vár megoldásra, hogy a személyi problémák rendezése túl hamar nem kerül napirendre. Jó azonban letenni a garast, mert nem mindig intézik az ügyeket a logika szabályai szerint, s megeshetik, hogy mégis a személyzeti ügyek kerülnek előbb rendezésre.

Sajnálom, hogy a kevés szabadidejét nem töltheti a könyvtárban. Kérem, kövessen azonban mindent el, hogy a megbeszéltek cikkei minél előbb elkészüljenek. Higgye el, saját érdekei kívánják ezt sürgető erővel. [...]

Rövidesen, esetleg ezzel egyidejűleg küldöm Magának a Könyvszemle legújabb számát, mely teljes egészében a mai könyvtáriügy és kutatás kérdéseinek van szentelve. Tanulmányozza át figyelmesen; sokat tanulhat belőle, bár azt hiszem, több dologgal nem fog egyetérteni. A folyóirat nekem duplum, tehát tartsa meg magának.

Mindig örömet szerez nekem, ha tájékoztat dolgairól és az udvarhelyi könyvtárak életéről.

Szívélyesen köszönti
őszinte híve:

Jakov Zsigmond

A Jakó professzor által javasolt ajánlás-kérést megírtam Dankanits Ádámnak, aki a Nagyenyedi Kollégium könyvtárosa volt, és előttem végzett két évvel. Ő is megírta az ajánlást és rövid levélben közölte az alábbiakat: „Ami az alkalmasság kérdését illeti, Gruia elvtárs ismerte a származását, s ennek ellenére mondta, hogy Fehérvárra be tud vinni. Ami a

rátermettséget illeti, őszintén mondom, hogy az egy Bustya Bandit leszámítva nem ismerek senkit sem, aki alkalmasabb lenne Nálad muzeális könyvanyaggal való foglalkozásra.”

Mindezek felbuzdulva 1961 októberében elutaztam Gyulafehérvárra, ahol egy napot töltöttem. Sikerült megismerkednem a könyvtár gondnokával, végigvezetett a termeken, s csodálattal megsejleltem a páratlanul gazdag és értékes könyvanyagot. Érdekességként megemlítem, hogy egy magyar családnál sikerült éjszakai szállást találnom. Másnap reggel korán elutaztam Bukarestbe, ahol a már említett Gruia elvtárs államtitkárnál egy rövid megbeszélésre került sor, amely tulajdonképpen versenyvizsgának számított, és ígéretet kaptam kinevezésemre azzal a kikötéssel, hogy a tanévet végig kell dolgoznom, s azután foglalom el új munkahelyemet a Batthyaneumban. Az ígéret szép szó, ha betartják, úgy jó – mondja a magyar közmondás. Az én esetemben ez nem valósult meg. Amikor a tanév letelt, kértem az elbocsátásomat a Maros Magyar Autonóm Tartománytól és elutaztam Gyulafehérvárra. Ott a legnagyobb meglepetésemre már egy helybeli román nemzetiségű tanárnő volt a könyvtáros.

Mivel a Magyar Autonóm Tartományból már elbocsátottak, Crişana tartományba kellett mennem, ahol a szüleim éltek. A teljesség kedvéért arról is beszámolok, hogyan alakult további pályám. Előbb a Megyei Könyvtárban próbálkoztam elhelyezkedni, de állítólag nem volt betöltetlen állás. Végül ideiglenesen alkalmaztak az Állami Levéltárban mint napidíjast (zilier), mert szükség volt egy magyarul tudó munkatársra. Ígéretet kaptam, hogy a próbaidő leteltével véglegesítenek.

Végül kérésemet elutasították azzal az indoklással, hogy előzőleg a tanügyben dolgoztam és oda kell visszamennem. Így kinevezést kaptam Mezőtelegre, ahol nyugdíjazásomig dolgoztam. Itt egy volt tanítványommal, aki történelem szakot végzett, megírtuk Mezőtelegd történetét, kiegészítve az egykori helybeli lelkész, Sas Kálmán által írt történetet. Aztán megírtam Mezőtelegd iskolatörténetét, ez a Partiumi Füzetek sorozatban jelent meg.

1967. november 11-én kaptam az utolsó levelet Jakó Zsigmond professzoromtól, és ez volt számomra a legmegrázóbb. Ma is lelkiismeret-furdalásom van, hogy annyira

hálátlan voltam vele szemben, aki annyit fáradozott érdekemben és igyekezett elősegíteni életpályám megfelelő alakulását – és nem számoltam be Neki életem további menetéről. A kézzel írt rövid levelet az alábbiakban teszem közzé.

Kolozsvárott, 1967. nov. 3.

Str. Clinicilor 18

Kedves Barátom!

Vita Zsiga említette, hogy üresedésre lehet számítani az enyedi könyvtárban és ő magára gondolt. Ha nem ment el végleg a kedve a könyvtári kísérletezés-től, írjon Vitának (Biblioteca doc. Bethlen Str. Gh. Gheorghiu-Dej Nr. 1) és érdeklődj meg tőle a részleteket. Azt – úgy gondolom – felesleges hangsúlyoznom, hogy én mellette lennék, hogy pályázza meg az állást. Abból azonban, hogy évek óta nem hallatott magáról, arra kell következtetnem, hogy a sikertelen kísérletek megperzselték a szárnyait, és ezért talán engemet is okol. Döntsön tehát a saját akarata szerint, én egyáltalában nem kívánom befolyásolni. Örvidenék, ha egyszer hírt adna magáról, főként arról, hogy mikkel foglalkozik.

Melegen köszönti

őszinte híve

Jakó Zsigmond

Szeretett és nagyra becsült professzoromnak valószínűleg rosszulesett, amikor levélben közöltem vele, hogy tovább már nem próbálkozom a könyvtárosi állás elnyerésével, hanem tanárként fogom folytatni pályámat. Erre ő lezártnak tekintette az ügyemet és újabb levelet már nem kaptam tőle.

Azért mégis sikerült találkoznom Vele Kolozsváron, pontosabban Kolozsmonostoron, ahol 1968-ban az akkori történelem szakosokkal végzett kutató-felmérő munkát. Kedvesen fogadott és tanítványainak is bemutatott, röviden vázolta addigi pályámat.

A nagyra becsült, neves professzor iránti örök hálámat ezeknek a leveleknek közzétételével szeretném kifejezni. Gazdag történelmi munkássága felbecsülhetetlen értéket képvisel, amely nélkül nem képzelhető el múltunk ismerete, identitás-tudatunk megőrzése. A mai globalizálódó, mindent és mindenkit egybeolvasztó világban szükségünk van múltunk, szellemi örökségünk ismeretére, és ebben jelentős részt kép-

visel Biharországunk neves szülőttének életműve.

Születése századik évfordulójának megünnepléséhez ezzel a szubjektív hangvételű írással szeretnék hozzájárulni. Az idézett levelek a legékezebb bizonyítékai annak a történelmi hivatástudatnak és elkötelezettségnek, amely a tudós professzort jellemezte. Életműve és emléke a legdrágább kincs, melynek megőrzése, továbbadása valamennyiünk kötelessége.